

Філь Ю. С.

*кандидатка історичних наук,
молодша наукова співробітниця
Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИСУТНОСТІ ІНДУЇЗМУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ ІНДІЇ

Присутність індуїзму в інформаційному просторі Індії має свої особливості в порівнянні з присутністю релігії в медіях секулярних демократичних держав Європи, і вони витікають передусім з особливостей самого індуїзму як релігії, а саме його всепроникаючого цивілізаційного характеру, за якого носії індуїстської культури є менш чутливими до меж між релігійним і світським. Цей факт має два важливі наслідки. По-перше, він робить тему індуїзму не просто актуальною, а дуже гострою в публічних дискусіях – це не просто питання релігії, це питання націоналізму, внутрішньополітичного та зовнішньополітичного курсу Індії, ідентичності як країни в цілому, так і кожного її жителя. Тому про індуїзм майже не говорять нейтрально, а лише виходячи тієї чи іншої політичної позиції, чи картини світу, яку підтримує той чи інший блогер або видання. По-друге, факт всюдисутності індуїзму легітимізує проникнення його в політичну сферу, за якого постійна апеляція політиків до індуїзму, а також політичні акції, спрямовані на підтримку індуїзму, є абсолютною нормою. Для секуляризму західних демократій такий стан речей трактується як відверте втручання держави в релігійні справи, або ж як втручання в особисте життя людей, тимчасом як для індійського суспільства це є нормою, яка своїми коренями сягає глибин індійської історії, особливо періоду індійських князівств середньовіччя, коли раджа був патроном релігії – організовував релігійні фестивалі і фіндував будівництво храмів. Недарма донині найбільші й найвідоміші храмові комплекси індійського середньовіччя асоціюються з династіями, які їх будували – Кхаджурахо з Чханделлами, Паттадакал – з Чалук'ями, Бгубанешвар – з Калінгами, не кажучи вже про те, що цілі стилі архітектури називаються за іменем династії, як-от храми Гойсала. Таке сприйняття індуїзму сприяє його надзвичайній політизації в сучасній Індії і відкриває можливості до найрізноманітніших політичних спекуляцій.

Один із дискурсів, у який вбудовують індуїзм в інформаційному полі Індії, – це той, що заснований на опозиції «традиційне – сучасне», яка

перетікає в опозицію «Схід – Захід». Цей дискурс, тобто спосіб говоріння про індуїзм, виникає з такої картини світу, у якій усе, що є давнє і традиційне автоматично є моральним, правильним, дгармічним, аскетичним, тимчасом як усе, що є сучасним – аморальним, неправильним, адгармічним, гедоністичним. Відповідно, Західна цивілізація, як взірць усього сучасного, виявляється наділеною вище перерахованими атрибутами, до яких додається імперіалістичність, загарбницький характер, технологічність у гіршому сенсі, а також надмірність і жадібність. Індуїстська ж цивілізація навпаки – стоїть на сторожі світової дгарми (морального закону), є миролюбною, аскетичною й антитехнологічною. Найяскравішим виразником такої картини світу є ідеологія гіндутви, яку ще на початку ХХ ст. розробив індійський політик Вінак Дамодар Сарваркар (1883–1966). Гіндутва є офіційною ідеологією правлячої партії Бгаратія Джаната. Відповідно, у такому дискурсі працюють медія, які фінансуються правлячою партією, або ж тими силами, що їй політично симпатизують. Нерідко таку точку зору можна зустріти в блогосфері.

Скандально відомий громадський діяч Раджив Мальхотра, фізик за освітою, автор книги «Академічна гіндуфобія» й засновник недержавної організації “Infinity Foundation” («Вічна основа») у Принстоні на ютуб-каналі фундації часто влаштовує дискусії з приводу індуїзму, відтворюючи в них вище згадану картину світу. Не позбавлений інтересу той факт, що сам Мальхотра, який є індійцем із походження, мешкає в США і з Західною цивілізацією знайомий безпосередньо. Виразним прикладом того, що в ідеологів гіндутви індуїзм вріс в антизахідну картину світу, є інтєв’ю з політиком і освітянином Санджеєм Дікшитом із приводу російської агресії в Україні на каналі Мальхотри [1]. Гість послідовно відтворював російський наратив, згідно з яким Донбас був частиною жорстокої громадянської війни вісім років, неонацистські групи, такі як Азов, існують і ростуть, але... Дікшит ставить справедливе питання: «Чи все це виправдовує російське вторгнення в Україну?». І дає на нього контрвідповідь, нібито в рамках індуїзму: «А чи виправдана була війна в Магабгараті?», і сам же відповідає на своє питання: «Пандавів фактично переконали воювати і правильним буде питання, чи була для Росії ця війна останнім засобом спасіння? Хіба в Росії був інший вибір, з огляду на те, як Захід поведився з нею? Особливо, коли вона сама хотіла вестернізуватися, долучитися до Заходу, але була відкинута й пограбована» [1]. Хоча йдеться не про індуїзм, а про війну, автор використовує мову релігії для пояснення суті війни, апелюючи до одного зі священних текстів індуїзму – Магабгарати, ототожнюючи російську сторону з епічними героями пандавами (що репрезентують дгармічний бік), а західну сторону (про українську в його дискурсі не йдеться

взагалі) – з кауравами (адгармічними героями, які почали війну). Захід є порушником дгарми, а не її захисником, на його думку.

Ще однією особливістю присутності індуїзму в інформаційному просторі сучасної Індії є те, що він значно більше присутній у масовій культурі Індії, якщо порівнювати з присутністю релігії в інформаційному просторі секулярних країн, хоча б України. Громадянина західної світської демократичної держави, нехай то будуть Сполучені штати, Франція чи Україна, апеляції до релігії в масовій культурі, а тим паче з чітким ідеологічним посилом, будуть радше дратувати, ніж приваблювати. В Індії ж – навпаки. Міфологія й епос (які є частиною релігії) – це дуже жива і важлива частина культури, а тому продукт, який говорить мовою релігії, залучає релігійні символи й архетипи, гарно продається. Антиколоніальна боротьба навряд чи мала би такий успіх і навряд чи до неї доєдналися би широкі маси населення, якби Ганді не використовував у своєму повідомленні мову релігії. Політичні сили зрозуміли цю тенденцію й активно нею користуються, ведучи культурні війни й відкрито або приховано фінансуючи масовий продукт.

Втім, треба відзначити, що загалом тенденція до чимраз більшої присутності індуїстських сюжетів і символів у масовій культурі є нейтральною, або ж навіть позитивною, адже в такий спосіб також відбувається трансляція традиції і її культивування. Деструктивний елемент цієї тенденції проявляється лише тоді, коли традицію починають маніпулятивно використовувати в антизахідних, антимусульманських та інших дискурсах.

Утім, політичні спекуляції в інформаційному просторі компенсуються його неоднорідністю й конкурентністю. Свобода слова в Індії як у демократичній державі все ж існує й це дає можливість транслувати найрізноманітніші точки зору. Телебачення і преса представлені каналами і виданнями, які мають різних власників – від держави до крупних індійських підприємців, які мають свої медіакорпорації. Великий внесок у різноманітність інформаційного простору робить вільний інтернет, де діє величезна кількість блогерів, публічних інтелектуалів та інших лідерів думки.

Список використаних джерел:

1. Is the Russian invasion of Ukraine Justified? *With Sanjay Dixit*. URL: <https://youtu.be/COPFGDXcm1w>